

Սուրեն Աբրահամյան
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԵՐՊԼՀ
ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ
ORCID ID: 0000-0002-6738-864X
surenabraham@mail.ru
DOI: 10.54503/1829-0116-2025.1-101

ՀԵՆՐԻԿ ԷԴՈՅԱՆ. «ԻՆՔՆԻՆ ՊՈԵԶԻԱ» ԿԱՍ «ՀԱՅԱՑՔ ՈՉ ՄԻ ՏԵՂԻՑ»*

Բանալի բառեր – Հենրիկ Էդոյան, ինքնին պոեզիա, գոյություն, լինելություն, ոչինչ, մետաֆիզիկա, աշխարհայեցություն:

Հենրիկ Էդոյանի «Հայացք ոչ մի տեղից» (2024 թ.) ժողովածուն բանաստեղծի աշխարհընկալման և բանաստեղծական մոդելի ընկալման նոր հատկանիշներ է հավելում նրա պոեզիայում: Բանաստեղծի հայացքի երկակիությունը, որ փիլիսոփայական հիմքով կապված է Էդոյանի պոեզիայի երկակի տեսողության ըմբռնման, կեցության ոչնչի և լինելության գաղափարի հետ, աշխարհը, կեցությունը և մահը քննում է բացարձակի տեսանկյունից, որոնք փոխակերպվում են միմյանցով, առկա կեցությունը՝ լինելությունը, արտահայտում էության ոլորտից անտարանջատ: Ուստի դժվար չէ կռահել, որ գոյության մետաֆիզիկական նախահիմքը՝ անճանաչելին, սկիզբն է ամենայն բանի, կյանքի, գոյության և անվախճանի, որից ծագում և դեպի ուր տանում են լինելության և ոչնչի ճակատագիրը, արտահայտվում լեզվում իբրև «ինքնին պոեզիա», որն Էդոյանի պոեզիայի ընկալումն է:

Suren Abrahamyan
Doctor of Philology, Professor
YSLU
Institute of Literature after M. Abeghyan NAS of the RA
ORCID ID 0000-0002 6738-864X
surenabraham@mail.ru

HENRIK EDOYAN: “POETRY ITSELF” OR “A VIEW FROM NOWHERE”

Keywords: Henrik Edoyan, poetry itself, existence, being, nothingness, metaphysics, worldview.

* Հոդվածն ընդունվել է տպագրության 17.05.2025 թ.:
Ուղարկվել է գրախոսության 20.06.2025 թ.:

Henrik Edoyan's collection "A View from Nowhere" (2024) adds new characteristics to the perception of the poet's worldview and poetic model in his poetry. The duality of the poet's gaze, philosophically linked to the understanding of double vision in Edoyan's poetry, examines the world, being, and death from the perspective of the Absolute, where nothingness and being interchange, and present existence is inseparable from the sphere of essence. Hence, it is easy to deduce that the metaphysical foundation of existence, the unknowable, is the beginning of everything - life, existence, and the infinite, from which the destinies of being and nothingness emerge and return, expressed in the concept of "poetry itself," which is Edoyan's perception of poetry.

Сурен Абраамян

*Доктор филологических наук, профессор
ЕГЛУ*

Институт Литературы им. М. Абеяна НАН РА

ORCID ID 0000-0002 6738-864X

surenabraham@mail.ru

ГЕНРИК ЭДОЯН. «САМА ПОЭЗИЯ» ИЛИ «ВЗГЛЯД НИОТКУДА»

Ключевые слова: *Генрик Эдоян, сама поэзия, существование, бытие, ничто, метафизика, мировоззрение.*

Сборник Генрика Эдояна «Взгляд ниоткуда» (2024) добавляет новые характеристики к восприятию поэтического мировосприятия и модели поэта в его поэзии. Двойственность взгляда поэта, которая философски связана с пониманием двойного зрения в поэзии Эдояна, исследует мир, бытие и смерть с точки зрения Абсолюта, где ничто и бытие взаимозаменяются, а настоящее бытие выражается неотделимо от сферы сущности. Следовательно, нетрудно догадаться, что метафизическая основа существования, непознаваемое, является началом всего, жизни, существования и бесконечного, из которого проистекают и к которому возвращаются судьбы бытия и ничто, что выражено понятием «сама поэзия», являющимся восприятием поэзии Эдояна.

Ներածություն

Հենրիկ Էդոյանի «Հայացք ոչ մի տեղից» ժողովածուն (2024 թ.), թեև ընդգրկում է բանաստեղծի մեկ տարվա (2023-ի) ժառանգությունը, բայց հավելում է աշխարհընկալման և բանաստեղծական մոդելի որոնման նոր հատկանիշներ, որոնք թե՛ դուրս են և թե՛ ներս Էդոյանի նախորդ տասնամյակների ձևավորած բանաստեղծական համակարգից: Զուտ գեղագիտական առումով, Էդոյանի պոեզիայի նախահիմքը, որ անփոփոխ է շարժման իր ընթացքով, «Հայացք ոչ մի տեղից» ժողովածուում ընդարձակվում է և ունի թե՛ կանոնիկ և թե՛ պարականոն բնույթ: Այսինքն՝ բանաստեղծի հայացքը աշխարհի, կեցության և իրերի հանդեպ ազատ է, խո-

հը՝ անկաշկանդ, բանաստեղծական պատկերը՝ հոսուն, ինչպես գետը, որ կյանքի երկու ափերը՝ կյանքը և մահը, ընկալում է միմյանցից անտարանջատ: Բանաստեղծական խոհի ազատությունը, բանաստեղծի զգայության ապրումակցումը, ինքն իրեն որոնող ես-ի հատկությունն է, որ հայացքի երկու ուղղություն ունի՝ կեցության **ոչնչի** և **լինելության**: Հայացքի այսպիսի երկակիությունը, անշուշտ, փիլիսոփայական նախահիմքով կապված է Էդոյանի պոեզիայի երկակի տեսողության ըմբռնման հետ, որ բանաստեղծի աշխարհայեցության նախահիմքն է, բանաստեղծության մոդելի նոր հայեցություն, ինչը, իր հերթին, մարդու ինտելեկտուալ բնույթի, նրա էության հատկությունն է նաև: Աշխարհը, կեցությունը և մահը բանաստեղծը քննում է կամ հայում **Բացարձակի** տեսանկյունից, որ, այս դեպքում, տարածությունը և ժամանակը, շարժման հունով, փոխակերպվում են միմյանցով և, զուտ հեգելյան ընկալմամբ, զուտ կեցությունը մակաբերում առկա կեցության ոլորտից և հակառակը: Այսինքն՝ զուտ կեցությունը, որը չունի ոչ մի հատկություն, ուստի անճանաչելի է իբրև մտքի վերացություն, ուրեմն և, շարժման հիմքով մտածվում (կամ ընկալվում է) իբրև **ոչինչ**: Իսկ իբրև առկա կեցություն, այն **լինելություն է**, որ տարանջատ չի կարող լինել **է-ությունից** (կամ՝ ոչնչից), ինչպես որ չի կարող էությունը տարանջատ լինել երևույթից կամ նրանից անդին: Ուստի սրան համապատասխան կարելի է Հեգելի միտքը վերաձևակերպել այսպես. էությունն է, որ կարող է երևութանալ, որովհետև «էությունն այն է, ինչ գոյություն ունի, իսկ գոյություն ունեցողը երևույթ է» (Զաքարյան, 2000: 249): Ուրեմն, ի սկզբանե գոյություն ունեցողը, որ Համաշխարհային Ոգին է (կամ՝ Բացարձակը ըստ Շելլինգի), որը ոչ օբյեկտ է, ոչ սուբյեկտ, այլ թե՛ մեկի և թե՛ մյուսի միասնությունը, ձևավորում է օբյեկտի և սուբյեկտի բացարձակ նույնականության (կամ՝ չտարբերակված նույնականության) գաղափարը, ուր բոլոր հակադրությունները միասնական են և համընկնում են: Ուստի, եթե հարցադրումը տեղափոխենք Շելլինգի «Հայտնության փիլիսոփայության» ոլորտ, ուր, Հակոբ Բյոմեի հետևությամբ, Շելլինգը Աստծու մեջ տարբերակում էր աստվածայինը և նրա անորոշ հիմքը՝ Անհունը (Unggrund) կամ անգիտակցական կամքը, որն էլ պատճառ է հանդիսանում Աստծուց մարդու և աշխարհի հեռացման համար, ապա նույն Էդոյանի պոեզիայում՝ «Կորած սիրտն այլևս չի գտնվի» բանաստեղծության մեջ, արտահայտվում է մի հարցմամբ, որն ասում է.

Ո՞վ է այն մարդը

(երկար մորուքով կամ առանց մորուքի)

հափշտակված

տեսիլքով կամ զինված առողջ բանականությամբ,

որ ձգտում է գտնել հավիտյան անշարժ

Կենտրոնը Տիեզերքի, որպեսզի այնտեղ քնի (Էդոյան, 2024: 62):

Հարցումն, անշուշտ, ուղղված է բանաստեղծին (ինքն իրեն), որ տեսիլքով ու բանականությամբ զինված, որոնում է «տիեզերքի կենտրոնը», ինչը, անշուշտ, գոյության խարխախն է ու հենարանը: Բանաստեղծն, ուստի, իբրև մտածող, ինչպես Շելլինգը կասեր, օժտված է գեղագետի հայեցողությամբ, նա Բացարձակի «գործիքն» է, ում տրված է հանճարի ազատությունը, և նա կարող է ապրումակցման միջոցով դուրս գալ իրենից, իր մեջ հայտնաբերել մի ուրիշ ես (և ուրիշ ես-եր), միակցել իր և ուրիշի անցյալը և ներկան, անդրանցական փոխակերպության միջոցով վերափոխվել մի ուրիշ ես-ի նաև ինքը՝ բանաստեղծը: Ահա ինչու, ինչպես ասում է Էդոյանը, եթե «կորած կյանքն այլևս կորած է», «կորած սիրտն այլևս չի գտնվի» և «պատի տակ նստած մի մարդ, // միայնակ, // այնքան փոքրացավ իր գոյության մեջ //, որ դարձավ անցորդներին անտեսանելի», - բայց, նույնի հակադրությամբ, հավելում. «Կորած հոգին վերածնունդ ունի» և «տեսադաշտում կորած երեխաները // գալիս են իրենց ծերության միջով», և, կրկին՝ ն, սրան հետևող հարցման միջոցով մեկնաբանում՝ «վճիռը վճռված է», «նա ձեռքին մտրակ ունի՝ խարազանելու շարքից ետ ընկածին» («Կորած սիրտն այլևս...»): Այդպես է, որովհետև՝ «որոշման սխալը ուղղում է մի պահապան // թիկունքում, աներևույթ, // որ չունի ոչ մի վճիռ» («Երկու կեսն օրվա») (Էդոյան, 2024: 63): Նա ուղղում է, բայց չի դատում: Բնականվայրն է նա գոյության և մարդու, անիրական մի իրականություն, որի «վրայով գնում է ժամանակը մի գնացքի պես, // մեկ-մեկ կանգ առնելով կայարաններում» («Իմ բնակավայրը») (Էդոյան, 2024: 64): Իսկ մա՞րդը, ո՞վ է այդ մարդը, որ ապակու հայելում տեսնում է իր անծանոթ դեմքը և չունի վերջ ու ժամանակ, իսկ ողբերգության իր պտուղները բաց են՝ ինչպես բաց վերքի ճշմարտություն.

Դու մի գետ ես, որ հաճախ ելնում է իր ափերից,

Դու մի պատմություն ես՝ ոչ մի տեղ չգրված,

մի գիրք՝ սեղանին, որ չունի հեղինակ,

դու մի կանգառ ես, ուր ոչ ոք կանգ չի առնում,

մի ժամացույց ես, որի սլաքները

խոցում են դիտողին, բայց ժամը ցույց չեն տալիս,

մի նկար ես, կրկնակի շրջանակի մեջ:

Ամեն ինչ տեսնում ես դու, քեզ ոչ ոք չի տեսնում:

«Իմ բնակավայրը» (Էդոյան, 2024: 64)

Գուցե սա այն Սկիզբն է, որ սկիզբ չունի և նրա տեսադաշտում՝ ամեն ինչն ամեն ինչի մեջ, որ կա-ն ու լինելն իր մեջ է և ամեն ինչ է տեսնում,

բայց իրեն՝ ոչ ոք՝ ինչպես միտքն իրեն, անսահման մի գետ, չգրված պատմություն: Գիրք՝ անհեղինակ, որ միշտ հեռվում է, չես կարող հավել նրան: Բայց սա մի ճանապարհ է, որով անցնում է բանաստեղծը և մարդը դեպի Նա և միշտ ճանապարհի սկզբում է, երկնքի և երկրի միացման վայրում: Ինչպես կասեր Հոմերոսը, վառում է մոմերը Ձևսի տաճարում, խաչակնքում բոլոր զոհվածներին և ապրողներին, բայց հարցումը՝ «ի՞նչ լույս է քո առջևում, որի աղբյուրը քո թիկունքում է» (Էդոյան, 2024: 58), բանաստեղծի հայեցողությունը փոխակերպում է ներքին Իլիականի («Իլիականը»), այնուհետև՝ ներքնատեսության, այնպես, ինչպես «հոգիները ճանապարհում են նոր հոգուն//դեպի երկիր», բայց նախ՝ «թաղում են նրան մի կնոջ արգանդում, որտեղից պիտի նա հարություն առնի» (Էդոյան, 2024: 71)՝ մոռանալով՝ ովքեր են իրեն ճանապարհի դրել («Ներքնատեսություն»): Եվ թե՛ վերևում, թե՛ ներքևում՝ ամեն քայլը՝ մոռացություն, նոր կյանքի խոստում, որ գծում է գոյության քո շրջագիծը՝ քեզ կրկնելով՝ «չարած գործերի մեջ մի ուրիշ դեմքով, ուր «դու դու չես», այլ «ինչ արել ես՝ նույնն ես նրանց մեջ//ինչ չես արել՝ տարբեր ես ամբողջովին», ուստի՝

Քո հետևից գալիս է մեկը, լուռ ջնջում հետքերդ,
սրբում հուշերդ: Վայրեր, ուր օտար մի արև է շրջում,
լույս տալիս խորշերին, փոսերին, անկյուններին:
Իրերը ձայն են տալիս, դու տարածվում ես նրանց մեջ
ընդարձակվում: Սահման, շրջագիծ-
մտնում ես նրանց մեջ, փակվում ես, անշարժանում:
«Շրջագիծ» (Էդոյան, 2024: 69)

Այսպիսին է ահա մարդը և բանաստեղծը գոյության ճանապարհի, երկնքի և երկրի, կյանքի և մահվան միջև, մենության թևերի տակ, ինչպես «դաշնամուրի վրա ձայների երազ՝ մինչև արթնացում» և, եթե **կա ու լինում է**, ապա իբրև միայն «կղզի»՝ «ինչպես լաբիրինթոսում խճճված մի մարդ, // որ ելք է փնտրում և այն չգտնելով՝ // սարսափից կարկամում» («Լինել կղզի») (Էդոյան, 2024: 72): Սակայն նա՝ մարդը և բանաստեղծը, որ կա, կա միայն **խոսքի** մեջ, որ փորձում է կերտել իր բնակատեղին խոսքի մեջ՝ «մահից առաջ ապրել մահից հետոն», նայել իրեն ժամանակի տարբեր կողմերում, նույն գետի երկու հակառակ կողմերում միաժամանակ («Նախերգանք»)՝ չնայելով նրա աչքերին, ով «մերկ հորիզոններին սպառնում է անկում և ոչնչացում» («Ես նրան չեմ նայում») (Էդոյան, 2024: 25): Որովհետև, մտորում է բանաստեղծը՝

Ես ինձ չեմ համարում ժամանող կամ մեկնող,
իմ ելքն ու մուտքը հավասար են իրար,
և նրանց միջև տարածությունը մի դուռ է ճոնչացող,

որ մեկը լռությամբ բացում է ու փակում:

«Մտորումներ» (Էդոյան, 2024: 52)

Ուրեմն՝ բանաստեղծի խոսքի շրջագծում, «ինչ սկսվել է, նորից է սկսվում» և «ինչ ավարտված է, նորից է ավարտվում» (Էդոյան, 2024: 52), որ նշանակում է՝ գոյության շրջանակում ինչ երևութանում է և հնարավոր է երևութանա, ունի ժամանակ, բայց ոչ պատմություն: Ուստի բանաստեղծը տարածության զգացումը վերապրում է իբրև շարժում (ֆենոմենների աշխարհ), բայց ոչ իբրև փոխակերպում (տեղափոխում), որովհետև երևույթը (ֆենոմենը) ճանաչելի է, իսկ նոումենը՝ անճանաչելին, գոյության իռացիոնալ նախահիմքը, չունի վայր ու ժամանակ, այլ ամենայնի շարժումն է, որ ստեղծում է մի այլ՝ զուտ Պոեզիայի իրականություն, պոետի հոգևոր աշխարհի այնպիսի մոդել, որ իրականությունն է, բայց իրականության մեջ այն գոյություն չունի: Ուստի պոեզիան, որ իր ազդանշաններն է ստանում բացարձակի կամ Ոգու ոլորտից, ոչ թե կրկնությունն է նրա պատկերի (ինչպես Էդոյանն է հավելում), այլ «գործողություն», որ «իր ձեռքերի անհուն դատարկությունից փորձում է կերտել իրականություն», ուր «ծերն ու երեխան նույն մարմինն ունեն», «Տիրամոր արցունքները դեռ չեն դադարել, հոսում են մինչև այժմ» և թեև «զարունակվելի տխուր չէ անցած մյուս գարուններից», բանաստեղծի տազնապները նույնն են՝ առավոտյան արևը կրկին՝ կհառնի հորիզոնում, կլինի՝ պատերազմ, թե՛ խաղաղություն: Ամեն օր ու ամեն ժամ անվերջ հնչող ձայնին ունկնդիր բանաստեղծը «կրկնվող գործողության» այս մտորումների մեջ, փողոցներն իր մեջ՝ ինքը՝ փողոցում, ամեն ինչ իր մեջն է առնում, ինքը՝ ամեն ինչի մեջ՝ մտորում:

...Գուցե այն, ինչ լինում է,

չի լինում այնպես, ինչպես լինում է: Գուցե սա

վե՞րջն է երկդիմի ժամանակի, ավելի մոայլ

ժամանակից առաջ, գուցե սա սկիզբն է

Կե՞ս ժամանակի (Մուրբ Գրքի համաձայն):

Փակե՞մ պատուհանը (գուցե ժամանակը):

«Մտորումներ» (Էդոյան, 2024: 52–54)

Էդոյանի էքզիստենցիալ տազնապը երկնքի պես ընդարձակվում է, և հոգին՝ ինչպես ջութակի պրկված մի լար, մեղեդին է լսում մի աշխարհի, ուր «հաղթողը մեռնում է ատելությունից, // պարտվածը՝ վշտից», մարդկությունը՝ ձեռքին քարտեզն իր գոյության, գնում է անստույգ ու անճիշտ մի ճանապարհով, հայտնվում «ուրիշ դռան մոտ» («Հանգցրու լապտերդ»), և նրանց համար փակ է Երուսաղեմի ճանապարհը: Հովհաննեսյան Նեոռ գուցե փակել է դարպասները ուխտի, դեպի Քաղաք տանող ճանապարհ-

ները փակ են և մարդկությունը հայտնվել է «կես ժամանակի» մռայլ թակարդում... Բայց բաց է ճանապարհը Գողգոթայի: Հայտնության խոսքի լռությունը, ինչպես Տիրամոր արցունքները, հոսում, և բանաստեղծը հարցում է անում կրկին.

Ո՞ւր է անապատը, որը Քրիստոսի
քրտինքն էր խմում: Ո՞ւր է այն քաղաքը,
որը Նրա համար մեխ էր պատրաստում, և ո՞վ կլսի
զանգի ձայնը՝ երբ կսկսի դողանջել:
«Ո՞ւր է անապատը» (Էդոյան, 2024: 11)

Էդոյանն այս բանաստեղծության երկու տարբերակում էլ մարդու մեղքի բաժինը քննում է Աստծուց և Խոսքից հեռանալու, մեղքի ընկալման անհատական կամքի մեջ: Ահա ինչու ասում է՝ «դու նա ես, ով որ ես, Ավետարանի չգրված մի խոսքի մեկնաբանություն», «երկու բառերի միջև տարածություն», ուր «կաս և չկաս միաժամանակ», «մի բառ ես, որ նա կարդալ չի կարող», որովհետև «քո նշանները նա չի ճանաչում» (Էդոյան, 2024: 12): Ինչո՞ւ: Որովհետև այն տառերը, որ գրված են քարին, իրար կողքի դրված են պատահական, զգացական բառեր են, մինչքաբեղունական ժամանակի քար և բարձրացող աշտարակ, իրական կեղծիքի տոնավաճառ շուրջը և ամենուր («Զգացական քայլ»): Ուստի նկարագրությունն այլ է, և բանաստեղծը գոհ չէ խոստումներից, որ տրվել են իրեն, ինչպես տրվել էր Եզեկիել մարգարեին, որ կհառնեն ոսկորներն իր նախնիների, կյանք կառնեն նրանք կրկին, ինչպես ասված է: Բայց բանաստեղծը բարձրացող արևի տակ տեսնում է մի ուրիշ դաշտավայր՝ ծածկված շիրիմներով և ալ կակաչներով, ինչպես ամառային գիշերվա հարատև երագ, իսկ բանաստեղծը՝ հիվանդանոցից դուրս ելած մի հիվանդ, որ գնում է նախնական ճանապարհով («Ես գոհ չեմ խոստումներից»): Դա է բանաստեղծի ժամանակը՝ կորուստների, լռության, ժամացույցի վրա անշարժ, ամեն սահմանից դուրս, ուր «բողբոջում են ասֆոդելներ», ժամանակը ապրում է ժամանակից դուրս, իրականությունը՝ իրականությունից դուրս, և «Արարիչը լսում է սոսկ այն, ինչը դու չես խոսում» («Դա քո ժամանակն է»):

Եվ ի՞նչ է սա, հերակլիտյան հոսուն մի աշխարհ, որ անընդհատ, շարժման շնորհիվ, փոխակերպվում, զգայապատկերի չի վերածվում սակայն: Բանաստեղծի երկատված աշխարհում, ուստի, այն վերաճում է առանձին **վիճակների**, որ պլատոնյան հայեցողյամբ կոչվում է գաղափարների աշխարհ և հավիտենական էությունների աշխարհ, ուր իրերը ստվերներ ունեն, մի այլ՝ զուգահեռ կամ այլաշխարհի ստվերներն են իրերը, ուստի պատկեր չեն, այլ ստվեր՝ բանաստեղծի զգայության հայելին սոսկ: Իսկ այն, ինչ կա, հավիտյան և անփոփոխ գերզգայական աշխարհի

կամ Ոգու հակաարտացոլումն է, որ, իջնելով ցած, մեռնում է նյութի պո-
տենցիայի ցածր աստիճանում, ոչ կեցության և ոչ ես-ի մեջ, հարություն
առնում գոյության գերզգայական ես-ի էության ոլորտում, ուր «հավիտյան
անշարժ Տիեզերքի կենտրոնն է», որ շարժման մեջ է դնում ամեն ինչ, ինչ-
պես որ շարժման մեջ է դնում խոսքը Բանաստեղծի աշխարհը, որ Ոգու
հայացքն է՝ «հայացք ոչ մի տեղից», - այսինքն՝ անսկիզբ, անվերջ, միշտ
ներկա իր Բացակայությամբ և հակառակը, ինչպես որ ներկա, անցյալ ու
գալիք, որ ավարտ և սկիզբ չունի, և մահը կյանքով է մեկնաբանում, կյան-
քը՝ մահով՝ զգայական վիճակի առանձին պահերը հանրագումարի բերե-
լով, ինչը Բանաստեղծության անվան՝ Պոեզիայի մեջ է հնարավոր...

Բայց «ոչինչ վերջինը չէ», - ասում է Էդոյանը, որովհետև «քո քայլը չի
ավարտվում», «քոնը չէ վերջին բառը, այլ նախավերջինը»: «Վերջին խոսքը
մարդուն չի պատկանում», - այդպես է ասում Յո. Հայզինգան նաև: «Վերջի-
նը Աստծունն է», - հավելում է Էդոյանը, որ կանգնել է Նրա շեմին՝ փոխա-
կերպելով ասվածը յուրովի: Նա անսկիզբ է և անվերջ, ում «ներկայությու-
նը մենք զգում ենք նրա Բացակայությունից», «անվերջ հետևում է մեզ,
բայց մենք չենք տեսնում», «անուն չի ընդունում, ինչքան էլ անվանես այն»,
«մի սովեր, որ երբեք առարկա չի դառնում» («Կարևորագույն մի բան է
Բացակայում») (Էդոյան, 2024: 65), ուստի Բանաստեղծն անվերջ Հայտ-
նության դրաման է վերապրում Գողգոթայի խաչի վրա՝ ներքևից վերև,
վերևից ներքև: Հայտնության անանց գեղեցկության պահը, երբ արևն իջել
էր շենքերի ստվերներին՝ քաղելով ճանապարհին աստղերի, Բանաստեղծը
տեսնում է Նրա աչքերը ինքնասույզ, որ պահն է այն, երբ հավասարվում
են ժամերն իրար, վեհության սարսափը հիացմունքի ծառեր է աճեցնում,
կատարելությունը նրա ջնջում ամեն շարժում ու ելևէջ: Բանաստեղծի
ձեռքին տպվում են պատկերագրեր, որոնց իմաստը պետք է մեկնաբանել:
Սա է լույս տալիս և ջերմացնում Բանաստեղծի օրը, բայց չի ջերմացնում,
քանի դեռ սպանությունը լինում է ոչ միայն տաճարի ներսում և ամեն օր,
այլև դրսում, ուր Բանաստեղծի մարմինն է և հոգին («Հայտնություն»): Կու-
նենա՞ Բանաստեղծը փրկության հույս՝ այդ ակնթարթը վերապրելով, թե՞,
ինչպես ասում է՝ «կյանքն իմը չեղավ» և, գուցե «մահն իրենը լինի», երբ.

Ամեն ինչ իր տեղում է, ինչպես եղել է
(կամ պետք է լիներ): Ո՞ւր է ժամանակը, որ ես
չտեսա, տարածությունը, ուր ես
բացակա եմ: Կարո՞ղ ես դու դառնալ խոսքի մեջ
մի դադար՝ երբ Տիրոջ դեմքի առաջ
բոլոր տողերը
մոռացած կլինես, կարո՞ղ ես լինել դու

մի վայրում, որը չկա, և քո օրերից հյուսել մի պսակ,
ինչպես քամին է կառուցում մի մարմին
ծառի ճյուղերի մեջ:

«Կյանքն իմը չեղավ» (Էդոյան, 2024: 45)

Բանաստեղծն ահա այսպես՝ «հավաքելով հետքերը և բեկորները իր լեզվի, փորձի և փաստի մեջ», զգում է մի ներքին հարաբերություն հեռավոր մի երկրի անծանոթ մեկի հետ, որտեղից մի տող է իջնում ուսերին՝ ինչպես մի թռչուն, որն իր թռչունն է, ճակատագրի մարգարեությունը («Դա քո թռչունն է»), իսկ ներքևում, հրապարակի զանգերը ժամացույցի ասում են՝ «մահ կա», եկեղեցու զանգերը պատասխանում՝ «մահ չկա»: Եվ նրանց ձայների միջով անցնում է մարդը (բանաստեղծը), ասես մեղեդու ձայն հնչում և անհետանում զանգերի միջև («Երկու զանգերի միջև»):

Երկու դիմակ, երկու բնություն ունի մարդը՝ հոգի և մարմին: Մարմինը ծնունդն է «բնության կենտրոնի», որ բողբոջում է կնոջ կոնքերի մեջ, գլուխը աստղերում՝ աշխարհի հիմքի վրա, մյուսը՝ բնության կենտրոնից խոր՝ մարմինը երազի, իբրև «հավերժական ինքնաճառագում կոնքերի մեջ կնոջ» («Երկու դիմակ») (Էդոյան, 2024: 49): Մարդն էլ, ահա, մի տաճար է (ինչպես առաքյալն է ասում նաև)՝ ծիծաղի մեջ արցունք, արցունքի մեջ՝ ժպիտ («Մի անգամ, աշնան մի օր»), որ մինչև հիմա քայլում է առանց վերջի, տանում իր բեռը կյանքի՝ մի ճամպուկ, և չի արել քայլն այն ամբողջական, որ ավարտ ունենա (գրոյից մեկ) («Չարված քայլ»): Եվ նա ինքն է վկան իր մեն-մենակության, ով, ինչպես ականատեսը, որ չունի վկայություն: Իսկ վկան՝ վերինը, ականատեսը չէ և գերադասում է լռել, հեռանալ, թեև ինքը խոսքի վկան է, խոսքի բնականաբան («Ականատեսը չունի վկայություն»): Բանաստեղծությունը, ուստի, դուստրն է նրա, Ոգու հայելին, քանի դեռ չի լքել դատապարտյալին՝ Որդուն, որ խոսքն է և լռությունը՝ դատապարտված փշե պսակով («ARS POETIKA»):

Էդոյանը, թերևս, քերթության իր մոդելն է շրջագծում կրկին, բառի երկակի տեսողության հիմքով, քայլը և քայլելը ընկալում է ինչպես անավարտ ամբողջություն: Եվ, ինչպես որ կատարվածը եզակի է, երկրորդը չի կարող կրկնվել արվեստի (պոեզիայի) մեջ անգամ, արարիչը կատարվածին երկու անուն չի տալիս, նա դա շնորհել է միայն բանաստեղծներին: Ուրեմն՝ արվեստի հարցերը, ինչպես օրը, չեն սպառվում, չեն մոտենում վերջին, մշտական վերադարձ են պահպանում նոր օրվա հորիզոնում, նրա գաղտնի ռիթմերի մեջ, արցունքների մեջ մահվան ու բերկրանքի: Ուստի հարցը՝ ի՞նչ է ճշմարտությունը, մի անուն ունի, որ կուսակալի հարցին ի պատասխան ցույց է տալիս դատապարտյալին, որը Գողգոթա է ելնում: Պոեզիայի գաղտնի քայլն է սա, որ բացվում է հաջորդ քայլի մեջ և

միշտ նախավերջինն է, որ կյանք է առնում լռությունից: Դա խաղ չէ, կյանքի ցուցահանդես, այլ խոսքի որոնում, որ «մահն է կառուցում իբրև տաճար»՝ շրջանցելու մահը, անցումը նկարագրում իբրև շարժում դեպի մի նոր սկիզբ, ուր նշաններ չկան, այլ սոսկ արթնացում խոսքի, որ **«Փնքնին Պոեզիա է»**, պոեզիայի թագավորություն (**«ARS POETIKA»**) (Էդոյան, 2024: 1–4, 36–39):

Բայց նրան թե անուն տաս, կմոտենա, բայց կդառնա ավելի անճանաչելի (**«Թե անուն տաս նրան»**), ուստի, կրկին, սկիզբը Բանն է, ինչպես լռությունը, որ Էդոյանի պոեզիայում փոխակերպվում է մեղեդու, որի տողերը տունն են նրա, բառերը՝ բանաստեղծի բնակատեղին, ուր.

Բանն առանց խոսքի՝ դեռ լռություն չէ-
անհուն ներքևից դեպի անհուն բարձրը-
երկուսն էլ նույն չափով անհասանելի
և անմատչելի: Բախում ես օրվա դուռը-
քեզ այնտեղ չեն սպասում, լռում ես դռան առջև-
դուռը չի բացվում...

«Երբ սկզիբն էր» (Էդոյան, 2024: 41)

Բանաստեղծի կյանքն էլ այնտեղ է, խոսքի արձագանքի մեջ, ուր չես փնտրում: Իսկ նա լռությամբ, միայն լռությամբ ելնում է սենյակից, դահլիճից, կեսօրվա մեջ և միայն Աստված գիտի, թե ինչ է ուզում բանաստեղծը, ինչ է իրեն պետք՝ Նրա կամքի առաջ: Բանաստեղծն էլ չգիտի՝ ինչ է իրեն ասում վերինը, երբ ելնում է նա սենյակից, դահլիճից, փողոցից: Ուստի նրա շարժումներին պատասխանում է միայն «լռությամբ» (**«Լռությամբ, լռությամբ...»**) (Էդոյան, 2024: 19):

Բացի այն, որ Էդոյանի «Լռությամբ, լռությամբ» բանաստեղծությունը գրված է անկետադիր, վարիացիաների բազմազանությամբ, խոսքի առաջադիր և ետադիր կապերով, համեմատելի է, թերևս, իր «Էլեգիական մտորումներ» գրքում հրապարակված «Հայր մեր» բանաստեղծությանը, ուստի չդիմանալով գայթակղությանը, որպեսզի տեսանելի լինի այն ողջ դրաման, որ բանաստեղծի հոգևոր պատմության և կենսագրության ամբողջությունն է, մեջբերենք թերևս մի հատված՝ հասկանալու, թե ուր կարող է հասնել հայ «լեզվի պոեզիան», որ Էդոյանի բանաստեղծության մեջ արարչության «լռությամբ» է օժտված.

Աստված դու գիտես ինչ եմ ես ուզում
երբ դուրս եմ ելնում
սենյակից, դահլիճից, փողոցից
(կեսօրվա գեղեցկության թույնի մեջ վտանգավոր)

Դու գիտես ինչ է ինձ պետք
քո կամքի առաջ-
բայց ես չգիտեմ ինչ ես Դու ինձ ասում
երբ ես ելնում եմ
սենյակից, դահլիճից, փողոցից
լռությամբ, լռությամբ (Էդոյան, 2024: 19):

Սա է խոսքի վարպետությունը, որի առջև կարկամում ես, «լռությամբ, լռությամբ» ընկալում շունչը, մեղեդին, որ շնորհով է տրված: Էդոյանն այդ վերին շնորհի օժյալն է: Ուստի ավելի լավ է ասենք այն, ինչ բառերը չեն ասում, որպեսզի լռության ծեսը, իբրև առասպել, ինքն ասի... Իսկ ես կասեմ, ինչ մի անգամ ասել եմ: Ինչպե՞ս է, որ տասնամյակներ առաջ, երբ Էդոյանը բախում էր բանախոհության դուռը, չընկալեցի՞ն, թե՞ չուզեցին արտաքսել դեպի գոհասեղան՝ հանուն մեռած մատերիայի, հանուն իրենց «իզմի»: Ժամանակնե՞րն էին այլ, թե՞ լճացումը երկրի մարմանդ հովեր էր խոստանում... Իսկ հիմա, երբ հոգևոր առասպելն ընդարձակվել է, ինչպե՞ս անեմ, որ այն, իբրև պոեզիայի անուն, իր ճանապարհը չընդհատի, վերաճի հոգևոր տան, որ **ինքնին պոեզիա** է, շնորհը խոսքի, մշակույթ ու լեզու, որ հայինն է, իր ինքնության վկայագիրը և վկան:

Գրականության ցանկ

1. **Էդոյան Հ.**, Հայացք ոչ մի տեղից, Երևան, 2024:
2. **Ջաքարյան Ս.**, Փիլիսոփայության պատմություն, Երևան, 2000:

References

1. **H. Edoyan**, Hajacq voch mi teghic [A View from Nowhere], Yerevan, 2023 (in Armenian).
2. **S. Zaqaryan**, Pilisopajutjan patmutjun [The History of Philosophy], Yerevan, 2000 (in Armenian).

Սուրեն Աբրահամյան – Բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր: Գիտական հետաքրքրությունների ոլորտը հայ նորագույն գրականության պատմության, տեսության, քննադատության հիմնահարցերն են: Հրապարակել է հարյուր երեսունից ավելի հոդվածներ և աշխատություններ գիտական մամուլում: Հեղինակի «Տեքստ և Բնագիր» (2010 թ.) և «Արդի հայ պոեզիայի գեղարվեստական համակարգը» հատորները արժանացել են Նիկոլ Աղբալյանի անվան մրցանակի գրականագիտության զծով: Մի քանի աշխատանքներ թարգմանվել են տարբեր լեզուներով և հրապարակվել արտերկրում:

ORCID ID: 0000-0002-6738-864X
surenabraham@mail.ru

Suren Abrahamyan – Doctor of Philology, Professor. The sphere of scientific research is the issues of contemporary Armenian literature, criticism and theory. The first volume of scientific works “Text and Original” (2010) and the other “The Artistic System of Modern Armenian Poetry” (2020) were awarded the Nikol Aghbalyan Prize in Literary Studies.

ORCID ID: 0000-0002-6738-864X
surenabraham@mail.ru

Сурен Абраамян – Доктор филологических наук, профессор. Сферой научных исследований являются вопросы современной армянской литературы, критики и теории. Первый том научных трудов «Текст и оригинал» (2010 г.) и «Художественная система современной армянской поэзии» (2020 г.) удостоены премии Никола Агбаляна в области литературоведения.

ORCID ID: 0000-0002-6738-864X
surenabraham@mail.ru